

Березюк О.С. Етнопедагогічна компетентність як основа етнокультурологічної підготовки майбутнього вчителя в умовах створення акмесередовища навчального закладу // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 52-56.

О.С. Березюк,
кандидат педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА
ЕТНОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ
СТВОРЕННЯ АКМЕСЕРЕДОВИЩА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті розглядаються особливості формування етнопедагогічної компетентності майбутнього вчителя як складової його етнокультурологічної підготовки в умовах створення акмесередовища навчального закладу, аналізуються структурні компоненти етнопедагогіки, основні підходи до формування етнопедагогічної компетентності

Ключові слова: компетентність, етнопедагогіка, етнопедагогічна компетентність, етнокультурологічна підготовка.

В статье рассматриваются особенности формирования этнопедагогической компетентности будущего учителя как составляющей его этнокультурологической подготовки в условиях создания акмесреды учебного заведения, анализируются структурные компоненты этнопедагогики, основные подходы к формированию этнопедагогической компетентности.

Ключевые слова: компетентность, этнопедагогика, этнопедагогическая компетентность, этнокультурологическая подготовка.

The article considers the peculiarities of ethnopedagogical competence of future teachers as part of ethnocultural training in acmeology environment of institution. The paper analyzes the structural components of Ethnopedagogy, the main approaches to the formation of ethnopedagogical competence.

Keywords: competence, pedagogy, ethnopedagogical competence ethnocultural training.

Проблема досягнення вершин професійної майстерності індивіду, його вдосконалення та самовдосконалення, розвиток і саморозвиток як особистості вирішується акмеологією засобами освіти. Створення духовного продукту індивіда – результат реалізації змісту акмеології як науки інтегративної, складовими якої є і філософія, і культурологія, і народознавство, і психологія, і сама педагогіка та етнопедагогіка. Тому створення відповідного акмесередовища навчального закладу вимагає і етнокультурологічної підготовки певного індивіду.

Організація та проведення нашого дослідження вимагають вибору певного орієнтиру, який дозволить виявити закономірні зв'язки по відношенню до етнокультурологічної підготовки майбутнього вчителя в умовах акмесередовища навчального закладу. Таким орієнтиром буде формування етнопедагогічної компетентності майбутнього педагога.

Тому метою нашої статті є дослідження етнопедагогічної компетентності як основи етнокультурологічної підготовки майбутнього вчителя в умовах створення акмесередовища навчального закладу.

Терміни «компетентне» та спільнокореневі «компетентний», «компетентність» уведено в науковий обіг в 60-х роках ХХ ст. В вітчизняній науковій педагогічній літературі ми вживаємо поняття «компетенція» («компетенції», «групи компетенцій»), поняття «компетентність» («групи компетентностей»). В педагогічному словнику (за ред. С.У. Гончаренка) подаються певні трактування даних понять. Так, компетенція – це добра обізнаність із чим-небудь або коло повноважень організації, установи, особи; компетентність – властивість від компетентний і означає достатні знання певної особистості в якій-небудь галузі або певні повноваження особистості в ній[2].

Ми в нашому дослідженні будемо відштовхуватись від трактування даних понять А.В.Хуторським, який вважає, що компетенцію слід розглядати як задану вимогу, норму

освітньої підготовки певної особистості, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості та мінімальний досвід діяльності [9].

За даними Н.В. Лисенко можемо констатувати, що в своїй сутності компетентність синтезує смислові значення традиційної тріади: «знання», «вміння», «навички», її можна визначати як поглиблене знання предмета або оволодіння певними вміннями та навичками [6]. Крім того, актуальною буде та компетентність особистості, яка показує реальний рівень підготовки фахівця, в нашому випадку майбутнього вчителя, який здатний з-поміж багатьох рішень обрати найоптимальніші, найаргументованіші, усунути хибні, тобто володіє критичним мисленням.

Звертаємо увагу на те, що при визначенні поняття «компетентність» повинна бути наявність інтеграції інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, політичних та інших знань, умінь та навичок для успішної діяльності вчителя, для професійного оволодіння ним алгоритмом вирішення відповідних завдань теоретичного і практичного спрямування.

Для нас близькою є думка Е.Зеєра, який вважає, що компетентність фахівця включає міжгалузеві знання, уміння та здібності, які необхідні особистості для адаптації та продуктивної діяльності в різних галузях [4].

Дослідження вчених Т.Браже, М.Затрудського, Е.Зеєра, М.Кричевського, М.Родова, М.Чошнова та інших свідчать про те, що компетентність ґрунтується не лише на базових знаннях, уміннях, навичках, а й на доцільно цілісних орієнтаціях особистості, на мотивації її діяльності, на стилі взаємодії з людьми, на загальній особистісній культурі, на здатності самої особистості до творчості.[3]

Вчені Н. Колеснікова, В. Лозова, М. Лук'янова, А. Маркова, В. Стрельнікова, Н. Тализіна підкреслюють інтегративну природу педагогічної компетентності й пояснюють це тим, що її джерелом є різні сфери культури. Причетність до різних сфер культури зумовлена соціальним характером і перспективністю діяльності педагога та передбачає його залучення до загального світу цінностей [8] Одним із джерел педагогічної компетентності, що забезпечує вдосконалення педагогічного професіоналізму, є етнопедагогічна культура, яка відображається в педагогічній компетентності у вигляді етнопедагогічної компетентності. Таким чином, етнопедагогічна компетентність може розглядатись як один із різновидів педагогічної компетентності.

Поняття «етнопедагогічна культура» Т. Івановою визначається як «соціально-педагогічний феномен, що характеризує міру оволодіння традиційною педагогічною культурою народів, розуміння виховної сутності її цінностей, їх адекватного застосування в сучасній практиці навчання й виховання» [4, с. 6]. Дослідник вважає, що етнопедагогічна культура має об'єктивний та суб'єктивний аспекти. Об'єктивним аспектом є етнопедагогічна культура суспільства, суб'єктивним – етнопедагогічна культура особистості, яку характеризують етнопедагогічна свідомість, етнопедагогічне мислення, етнопедагогічна діяльність. До структури етнопедагогічної свідомості входять відповідні знання, стосунки, ставлення, мотиви. Її вершиною є етнопедагогічна самосвідомість.

О.М.Ткаченко запропонувала власне трактування етнопедагогічної культури. Вона вважає, що до її структури входять такі компоненти: когнітивний (система знань етнічного характеру, освіченість у сфері певної дисципліни), емоційно-ціннісний (морально-етична спрямованість свідомості: потреба та інтерес до етнопедагогічної діяльності, інтеріоризація етнічних цінностей, культурна ідентифікація), діяльнісний (система етнокультурних та етнопедагогічних умінь і навичок; прагнення до етнопедагогічної самоосвіти та саморозвитку; досвід етнопедагогічної діяльності), професійно-особистісний (етнічні якості, морально-психологічна вихованість, морально-вольові якості [9].

С.Б. Гармаш та О.В. Бондаревська, розглядаючи етнопедагогічну культуру, прийшли до висновку, що вона охоплює все різноманіття проявів дійсності та є складною ієрархізованою динамічною системою. Як частина загальної культури вона безпосередньо пов'язана з економічним, моральним, естетичним, політичним та іншими аспектами культури суспільства. Оскільки етнопедагогічна культура характеризує міру оволодіння традиційною педагогічною культурою народів, можна передбачити її тісний взаємозв'язок з різними сферами культури [8].

Етнопедагогічна компетентність, відображаючи етнопедагогічну культуру, світовий досвід виховання дітей за різними напрямками, має зв'язки насамперед з такими галузями культури, як методологічна, етична, естетична, екологічна, трудова, фізична тощо. Різні види

культури є сукупністю практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства в певній галузі та характеризують особливості свідомості, поведінки й діяльності людей в конкретних сферах суспільного життя.

Етнопедагогічна компетентність базується на змісті народної педагогіки. Дослідники української народної педагогіки Н. Лисенко, В. Мосіяшенко, М. Стельмахович, Є.Сявавко та інші її складовими вважають родинознавство, педагогіку, народну педагогічну деонтологію та інше. Подібні складові можна виділити в системах педагогічних поглядів різних народів світу. Етнопедагогічна компетентність передбачає володіння педагогом знаннями про погляди українського та інших народів світу на дитину, родину і особливості родинного виховання дітей; мету, завдання, принципи, правила, методи, засоби, прийоми, форми навчання і виховання підростаючих поколінь; особливості виховання патріота-лицаря та формування у дітей зорієнтованості на національне й загальнолюдське; педагогіку народного календаря та специфіку виховання засобами різних видів народного мистецтва тощо [6].

О.М.Ткаченко наголошує, що етнопедагогічна компетентність – це сформована на основі етнопедагогічної культури якість фахівця, що забезпечує спроможність розв'язання певних професійних завдань [8]

Ми етнопедагогічну компетентність розглядаємо як складне інтегральне явище, як соціально-педагогічний феномен, що характеризує ступінь володіння педагогом системою етнопедагогічних знань, уміннями грамотно застосовувати надбання світової народної педагогіки в сучасних умовах, які дають змогу спеціалісту реалізувати гуманістичний підхід у своїй професійній діяльності та оптимально виявити власний творчий потенціал.

Зміст етнопедагогічної компетентності визначаємо такими її **структурними компонентами:**

1) системою знань з різних галузей філософії (етика, естетика), педагогіки (загальні основи педагогіки, історія педагогіки, теорія виховання, дидактика, вікова педагогіка, родинна педагогіка, народна педагогіка), психології (загальнопсихологія, психологія розвитку, вікове психологія, етнопсихологія), етнографії (етнографія дитинства), яка характеризується комплексністю та динамічністю;

2) усвідомленими ціннісними орієнтаціями та ідеалами, соціальною зрілістю, інтересом до української культури, до культури інших народів, професійним самовдосконаленням, готовністю до організації професійної діяльності з позицій етнопедагогічної культури;

3) інтелектуальними та практичними вміннями, які дають змогу творчо застосовувати надбання світового народного педагогічного досвіду в сучасній практиці виховання дітей (аналітичними, прогностичними, проєктивними, рефлексивними, організаторськими, комунікативними, прикладними);

4) високим рівнем професійності психічних процесів (організації професійного мислення, уваги, уяви, пам'яті, ефективної трансформації отриманої інформації у педагогічну свідомість), професійно важливими особистісними якостями (відповідальність, доброзичливість, оптимістичність, толерантність, спостережливість, емпатійність, ерудованість, індивідуальний стиль тощо);

5) адекватною професійною самооцінкою, позитивною «Я-концепцією», самоусвідомленням і самовизначенням на засадах загальнолюдських цінностей, спроможністю створити умови для самовдосконалення, самореалізації та самозбереження, визначеною професійною позицією, розвитком індивідуальності в рамках певної діяльності.

На підставі залежності етнопедагогічної компетентності від педагогічної виділимо родознавчий, людинознавчий та особистісний напрями та п'ять провідних, нерозривно пов'язаних між собою компонентів, до яких належать народне родознавство (фамілологія), народне дитинознавство, масова виховна практика (батьківська педагогіка), етнодидактика та народна деонтологія.

У системі формування етнопедагогічної компетентності особистості провідне місце належить чинникам, які визначають ставлення її до мови, культури, державності, національної самоідентифікації, до історико-культурного відродження рідної нації.

Тому до етнопедагогічної компетентності ми відносимо знання про зміст, форми, методи народної дидактики, функціональні системи народного виховання, про народні традиції

міжособистісних взаємин, етичні уявлення про ідеальну модель особистості, якій притаманні моральні чесноти (толерантність, гуманність, відповідальність, вміння швидко адаптуватись у соціумі інших етнічних груп) та інше.

Зміст етнопедагогічної компетентності включає також знання про народний досвід ведення господарства, виховання та навчання дітей, систему різновекторних знань про дитину та вміння використовувати їх у навчально-виховній практиці, застосування народно-педагогічних форма, методів, засобів, прийомів навчання та виховання дітей і молоді тощо.

Серед основних підходів до формування ля етнопедагогічної компетентності особистості слід відмітити: світогляднофілософський, суспільно-гуманістичний, етнокультурологічний, етногеографічно-краєзнавчий та інші.

Світоглядно філософський підхід передбачає створення умов для формування в молоді ієрархії духовних цінностей, ідеалів, переконань для того, щоб вони відчули себе частиною світу, українства.

Мета **суспільно-гуманістичного підходу** – пробудження в молоді інтересу до суспільного життя, розвиток самостійності, творчості, потреби бути активним учасником громадської діяльності.

Етнокультурологічний підхід передбачає проведення керівничо-освітньої роботи, пропаганду національних ідеалів, кращих зразків національної культури, забезпечення педагогічних умов для розвитку творчих здібностей молоді, активну участь в художньо-творчій та художньо-освітній діяльності.

Етногеографічно-краєзнавчий підхід посідає провідне місце в етнопедагогіці, формує в молоді підвищений інтерес до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, виховує свідомих патріотів, що шанобливо ставляться до духовних і матеріальних надбань рідного краю.

Аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних вчених (Н.Арзамасцева, Н.Лисенко, О.Кузнецова, С.Федорова, В.Сухомлинський та інші) дав свідчення про те, що етнопедагогічна компетентність сприяє: передачі етнопедагогічного досвіду, інформації іншим поколінням; розвитку індивідуальності, що характеризується з трьох позицій: індивідуальні (природні властивості), суб'єктивної та особистісної (власний досвід, почуття, статус у соціумі); вихованню й навчанню особистості, спираючись на етнопедагогічні традиції конкретного регіону; розвитку національної самосвідомості, цілісності особистості.

Тому в професійній підготовці майбутнього вчителя ми можемо виділити етнопедагогічні знання, які поділимо на загальнопедагогічні та методичні. До загальнопедагогічних відносимо: знання про етнотемографічну ситуацію регіону, в якому буде працювати майбутній вчитель, знання про менталітет національних меншин, знання про національну та народну символіку етнічних груп, традиції, звичаї, обряди, символи тощо. До методичних – знання про функціональну систему виховання народної педагогіки, про народну дидактику, родинну педагогіку, їх зміст, методи, засоби, форми.

Важливою умовою підвищення якості сучасної освіти слугують впровадження етнопедагогічних знань на принципово нових поглядах на педагогічне цілепокладання: визначення результатів навчання не через лише їх формування, а через рівень етнопедагогічної компетентності.

Критерії оцінювання етнопедагогічних знань ми виокремимо на основі розуміння етнопедагогічної компетентності як загальної здатності, що будується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню [6]

Ми вважаємо за доцільне застосовувати наступні етнопедагогічні знання: етновалеологічні, етноестетичні, етноекотологічні, громадянські, етноекономічні і т.д. Зміст етнопедагогічних знань в себе включатиме: знання про народний досвід щодо навчання та виховання дітей та молоді, рідну мову, народні звичаї, традиції та обряди, народні символи та обереги, знання роду та родоводу, знання про народну гру та народну іграшку, педагогіку народного календаря і т.д.

Отже, етнопедагогічна компетентність майбутнього вчителя є основою його етнокультурологічної підготовки, це результат спонукання особистості фахівця до забезпечення наступності в оволодінні існуючим рівнем розвитку і саморозвитку, до культивування українознавчого спрямування в системі освіти.

Серед наук про людину саме акмеологія проектує модель майбутньої людини і як індивіда, і як члена соціуму або етносу. Тому саме володіння етнопедагогічною компетентністю є однією із сходинок для майбутнього вчителя на вершину педагогічної майстерності..

Література

1. Волков Г.Н. Этнопедагогика: предмет, проблемы, современные поиски // Становление этнопедагогика как отрасли педагогической науки Элиста, 2003. – С.22-23.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. І. К.: Либідь, 1997. -374с.
3. Егин Е.Д. Акмеология в профессиональном образовательном пространстве // Акмеология 20014. Методологические и методические проблемы. Вып. 24 / Под.ред. Н.В. Кузьминой, Е.Н. Жариновой. – СПб.: из-во НУ Центр стратегических исследований, 2014. – с.40-43.
4. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования: Уч. пособие. – Екатеринбург, 2000. – 368С.
5. Иванова Т.В. – Культурологическая подготовка будущего учителя: Монография. – К.; УВП, 2005. – 282 с.
6. Лисенко Н.В. Етнокультурна компетентність сучасного педагога: психолого-педагогічний аспект // Народознавча компетентність дітей та молоді: Зб. наук. праць. – Івано-Франківськ, 2007. – 280с.
7. Професійна освіта: Словник / Уклад. С.У.Гончаренко та інші. За ред. Н.І. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. С 149.
8. Ткаченко О.М. Етнопедагогічна компетентність педагога: монографія. – Кіровоград: «Імекс - ЛТД», 2012. – 414с.
9. Хуторской А.В. Ключевые компетенции. Технологии конструирования // Народное образование. – Москва, 2003. – №5. – С.55-61.